

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ЯК ЧИННИК ПОБУДОВИ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕТАПІ МАКСИМАЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ В БІАТЛОНІ

В.П. Карленко, кандидат педагогічних наук, професор

Д.В. Хуртик, кандидат педагогічних наук, старший викладач

З.Д. Смірнова, старший викладач

О.О. Вінник, старший викладач

Національний університет фізичного виховання і спорту України

О.О. Кравченко, старший тренер штатної команди національної збірної команди України з біатлону

Ключові слова: комплексний підхід, змагальна діяльність, біатлон, дисципліна біатлону.

Ефективність побудови змагальної діяльності, як продукту участі спортсмена у змаганнях залежить від комплексу теоретико-методичних чинників, зокрема системи підготовки, змагальної надійності, психологічної стійкості, техніко-тактичної майстерності, стану здоров'я, функціональних можливостей, досвіду змагальної діяльності спортсмена, матеріально-технічного забезпечення, тощо [5,6,8].

Змагальна діяльність в біатлоні надзвичайно динамічна, непередбачувана та відрізняється від інших видів спорту поєднанням в одній дисципліні двох різнохарактерних за впливом на організм видів фізичної активності: циклічної – біг на лижах та статичної – стрільба, що відповідно до правил міжнародних змагань з певною послідовністю повторюються в таких змагальних дисциплінах (гонках) як індивідуальна та спринтерська гонки, перс'ют, масовий старт, естафети (класична, змішана, індивідуальна змішана). Така суперечність біатлону значно ускладнює методичну складову змагальної діяльності та, зокрема на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей. Саме тому, провідні фахівці та тренери з біатлону постійно здійснюють пошук надійних методичних підходів щодо її побудови.

Аналіз доступної методичної літератури та практичного досвіду роботи провідних тренерів світу з біатлону, а також результати біатлоністів ТОП-6 (чоловіки, жінки) протягом олімпійських циклів 1994 – 2022 рр. свідчать про нагальну потребу щорічного корегування структури змагальної діяльності з урахуванням зазначених вище чинників та ступеню впливу на її зміст зовнішніх і внутрішніх факторів. Систематизація факторів, їх своєчасне урахування з одного боку забезпечує можливість удосконалення структури змагальної діяльності шляхом раціонального використання змагальних дисциплін, а з іншого, якщо їх не враховувати, призводить до методичних помилок упродовж побудови змагальної діяльності [5].

Проведені спеціальні дослідження з цього питання свідчать, що національні команди країн, тренери та обслуговуючий персонал яких постійно стежать за зміною тенденцій розвитку біатлону і своєчасно вносять корективи до методики побудови змагальної діяльності входять до країн-лідерів світового біатлону. Організаційними та методичними кордонами, що дозволяють

відстежувати вплив таких змін на ефективність змагальної діяльності в біатлоні слугують Олімпійські ігри, чемпіонати та кубки світу, ефективність побудови якої упродовж зазначених змагань вивчена недостатньо.

Як свідчать дослідження змагальної діяльності в біатлоні, протягом олімпійських циклів 1994-2022 років спостерігається стрімка інтенсифікація та надмірна комерціалізація календаря міжнародних змагань, в процес підготовки біатлоністів до змагальної діяльності та її реалізації активно впроваджувались сучасні наукові технології. Такий підхід Міжнародної спілки біатлоністів (далі – IBU) щодо побудови змагальної діяльності в біатлоні з одного боку сприяв зростанню конкурентоздатності переважно серед спортсменів країн, що мають доступ до таких технологій, а з іншого призвів до непередбачуваності результатів змагальної діяльності та звуження кола претендентів серед спортсменів з інших країн світу з обмеженим доступом до таких технологій для здобуття високих місць в індивідуальному та національному рейтингах розіграшу кубків світу, чемпіонатів світу та зимових Олімпійських ігор.

З метою дослідження особливостей формування та побудови змагальної діяльності біатлоністів і біатлоністок в різні періоди розвитку біатлону та зокрема на чемпіонатах світу і зимових Олімпійських іграх 1994 – 2022 рр. проведено спеціальні дослідження, результати яких свідчить про таке.

Розвитку біатлону притаманна не системна періодичність: перший період – “Становлення” (чоловіки 1927 – 1959 роки, жінки кінець 60–х початок 70–х років XIX століття – 1986 рік); другий – “Олімпійське сходження” (чоловіки 1960 – 1991 роки, жінки 1987 – 1991 роки); третій – “Олімпійське самоствердження” (чоловіки, жінки 1992 рік – цей час). Періоди поділяються на сім етапів, кордони яких доцільно визначати строком прийняття рішень IBU та МОК щодо уведення до програм кубків та чемпіонатів світу, зимових Олімпійських ігор нових дисциплін [3].

Формування структури та змісту змагальної діяльності біатлоністів та біатлоністок упродовж вище зазначених періодів та етапів розвитку біатлону залежить від зовнішніх та внутрішніх факторів, що генерують виникнення нових тенденцій змагальної діяльності, практика якої потребує з боку усіх суб’єктів системи розвитку біатлону застосування постійного моніторингу за їх динамікою та системного реагування на такий вплив для своєчасного корегування методичних напрямів підготовки до змагальної діяльності та її побудови [2,3,5,7].

Зовнішні фактори переважно впливають на формування структури змагальної діяльності в біатлоні, до яких відносяться організаційні рішення МОК, UIPMB та IBU [2,3,5], ступінь уваги до розвитку біатлону з боку державних та громадських організацій країн-членів IBU, висока популярність біатлону в інформаційному просторі, інтенсифікація міжнародного спортивного календарю, сучасні інноваційні технології (методичні, медичні, антидопінгові, технічні), система матеріального стимулювання та морального заохочення праці спортсменів і тренерів.

Внутрішні фактори спричиняють виключний вплив на формування змісту змагальної діяльності спортсменів в біатлоні, до яких відносяться показники тренувальних навантажень, що виконуються спортсменами та спортсменками упродовж тренувальної та змагальної діяльності, фізичне здоров’я, функціональні і резервні можливості, рівень спеціальної підготовленості,

психологічної стійкості, індивідуальні особливості реагування їхнього організму на підходи щодо побудови змагальної діяльності [4,7].

Головними позитивними тенденціями змагальної діяльності у всіх видах змагальних програм з біатлону серед чоловіків та жінок є зростання індивідуальної та командної конкуренції, переважний вплив на спортивний результат біатлоністів високої кваліфікації функціонального компоненту їх спеціальної підготовленості (швидкість подолання дистанції) у порівнянні з стрілецьким (результативність стрільби, швидкострільність).

До негативних тенденцій відносяться недосконалість олімпійської кваліфікаційної системи IBU, щільний графік проведення змагань у розіграші Кубка світу та IBU, «спринтеризація» змагальної програми розіграшу Кубка світу з біатлону, організаційні складності у проведенні заключної підготовки спортсменів до зимових Олімпійських ігор та чемпіонатів світу, що проводяться в умовах різних клімато-географічних зон та потребують повноцінної адаптації організму спортсменів [5,7]

Ефективність побудови змагальної діяльності оцінюється за рівнем спортивних результатів біатлоністів та біатлоністок, яких умовно поділяють на різні ТОП-групи (ТОП-6, ТОП-10, ТОП-20, тощо). На сучасному етапі розвитку біатлону найбільш престижними та показовими вважають результати спортсменів, що входять до ТОП-6 рейтингу кубка світу, чемпіонатів світу та зимових Олімпійських ігор. Результати спортсменів ТОП-6 досягаються ними упродовж напруженої змагальної діяльності та залежать від комплексу проблем організаційного, методичного та технічного характеру.

Організаційні проблеми щільно пов'язані з недосконалістю складових кваліфікаційної системи IBU, таких як методика підрахунку національного заліку, система визначення реєстраційних і стартових квот для участі у офіційних міжнародних змаганнях, недостатньо обґрунтованим порядком допуску спортсменів до змагань в гонці з масового старту. До найбільш вагомих методичних, медико-біологічних та технічних проблем відносяться обмежений доступ тренерів національних команд до сучасних наукових та медико-біологічних технологій, що використовуються лідерами світового біатлону в підготовці до змагальної діяльності, надмірно щільний графік змагальної діяльності упродовж змагань розіграшу Кубка світу, неадекватні сучасним викликам біатлону умови підготовки спортсменів національних команд до офіційних міжнародних змагань щодо їх забезпечення дозволеними засобами відновлення працездатності, високоякісним спортивним інвентарем, мастильними матеріалами, зброєю та набоями.

В цілому проблемні питання щодо ефективності побудови змагальної діяльності в біатлоні та зокрема на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей вивчені недостатньо.

В експериментальних дослідженнях із застосуванням різних підходів щодо побудови змагальної діяльності на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей в біатлоні нами встановлена висока ефективність комплексного підходу, структуру якого визначають збалансованість організаційного, науково-методичного, медико-біологічного, психологічного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення підготовки, а його зміст передбачає застосування цільової підготовки спортсменів відповідно до

специфіки змагальних дисциплін біатлону та індивідуальні схильності їхнього організму до максимальної реалізації в таких дисциплінах.

Ефективність комплексного підходу доведена упродовж змагальної діяльності національної збірної команди України з біатлону в спортивних сезонах 2010/2011 – 2013/2014 рр., де спортсмени здобули в розіграші кубків світу, чемпіонатів світу, Європи та зимових Олімпійських іграх найбільшу кількість медалей – 52, у т.ч. 11-золотих, 20-срібних, 21-бронзові у порівнянні з олімпійськими циклами 2014/2018 – 39 медалей, у т.ч. 8-золотих, 10-срібних, 21-бронзова та 2018/2022 – 19 медалей, у т.ч. 4-золоті, 7- срібних, 8-бронзових (таблиця 1).

Таблиця 1. Порівняльні дані кількості медалей, здобутих спортсмени України з біатлону, побудова змагальної діяльності яких в спортивних сезонах 2010/2011-2013/2014 рр. здійснювалась з використанням комплексного підходу

Спортивний сезон	Зимові Олімпійські ігри			Чемпіонати						Етапи Кубка світу			Всього медалей			
				Світу			Європи									
	з	с	б	з	с	б	з	с	б	з	с	б	з-с-б			
2010-2011						2	2	1			3	2	2	4	4	10
2011-2012						1	3	5	1		2	1	3	7	3	13
2012-2013				1	1	3	1	1	2	1	4	3	3	6	8	17
2013-2014	1		1						1	2	3	4	3	3	6	12
Всього 2010-2014	1		1	1	1	6	6	7	4	3	12	10	11	20	21	52
	2			8			17			25			52			
2014-2015				1		1	2	2			2	7	3	4	8	15
2015-2016						1				2	1	3	2	1	4	7
2016-2017					1		1	1	2			3	1	2	5	8
2017-2018							2	1		0	2	4	2	3	4	9
Всього 2014-2018				1	1	2	5	4	2	2	5	17	8	10	21	39
				4			11			24			39			
2018-2019				1		1		1		1		1	2	1	2	5
2019-2020						1	1	1	2		2		1	3	3	7
2020-2021						1	1	1	1		2		1	3	2	6
2021-2022												1	0	0	1	1
Всього 2018-2022				1		3	2	3	3	1	4	2	4	7	8	19
				4			8			7			19			

Примітка: (з – золоті, с- срібні, б-бронзові) медалі

Результати проведених досліджень істотно доповнюють діючі положення методики щодо побудови змагальної діяльності спортсменів в біатлоні на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей та можуть бути використані спеціалістами, тренерами і організаторами в інших зимових видах спорту.

Список використаних джерел

1. Гибадуллин И. Г. Управление тренировочным процессом биатлонистов в системе многолетней подготовки: автореф. Дисс. На соискание учен. Степени доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теор. И метод. Физич. Воспитания, спорт. Тренировки, оздоров. И адаптивной физич. Культуры» / Илдус Гиниятуллович Гибадуллин. – Волгоград, 2006. – 42 с.

2. Карленко В. П. Современные тенденции развития биатлона и соревновательной деятельности в системе подготовки высококвалифицированных биатлонистов / В. П. Карленко // Мат. XVIII Междунар. Конгр. «Олимпийский спорт и спорт для всех». – Алматы, 1–4 октября 2014. – Т. 3. – С. 309–313.
3. Карленко В.П. Формирование программы соревнований и проблемы соревновательной деятельности в биатлоне / Варфоломеева Л., Винник А., Ефанова В., Кравченко А., Нестеров В., Смирнова З., Хуртик Д. // Научный часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15 / Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт/. – 2015. - Випуск 11(66) 15. – С.69 – 78.
4. Карленко В.П. Теоретико-методичні та практичні засади щодо розроблення та впровадження спеціалізованих складових медичного електронного паспорту людини // О.П. Мінцер, О.В.Сарканич, Б.В.Карленко. Науково-практичний журнал «Медична інформатика та інженерія»/Науково-практичний журнал ВАК України. Київ, 2018.- С.20-37.
5. Кравченко О. Змагальна діяльність біатлоністів високої кваліфікації: проблеми та перспективи / В.Карленко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2018. - №4. – с.15 – 24. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2018. - №4. – с.15 – 24.
6. Келлер В.С. Соревновательная деятельность в системе спортивной подготовки / В.С.Келлер // Современная система спортивной подготовки . М.: СААМ, 1995. – С. 41-50.
7. Мулик В. В. Сучасні аспекти побудови тренувального процесу спортсменок. Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків : ХДАФК, 2016. № 5 (55). С. 57–62.
8. Платонов В. Н. Научно-организационные основы различных систем подготовки национальных команд к Олимпийским играм / Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров]: в 2 кн. / В. Н. Платонов. – К.: Олимп. Лит., 2015. – Кн. 2. – С .1252-1351.